

20.8.96

לכבוד : בני ציפר ורות אלמוג
מוסף : תרבות וספרות
עיתון הארץ

שלום רב.

להלן תשובתי למשאל שהפניתם אליי, בדבר 'מקום בספרות':

בתודה ובברכה

יהודה ליבס

כשקראתי לאחרונה את "המשתה" לאפלטון, אמרתי בלבי: אם ימצאו ארכיאולוגים את מקומו של אותו משתה, ביתו של הטרגדיקן האתונאי אגתון, לא אסע לבקר בו. למה לנסוע עד לשם, והרי ארוס, אותו אל, או דיימון חמקמק, שהעלו המשוחחים בשתייתם ונאומיהם, עזב בינתיים את הבית, וכמוהו גם שאר הנוכחים, ביניהם אלקיביאדס היפהפה וסוקרטס מאהבו, שלא היה כמוהו חכם בחכמת הארוטיקה, כי אותה למד מדיוטימה, האשה החכמה ממנטיניאה, מחבל ארקדיה שבפלופונס.

"המשתה", אומנם, איננו רק יצירה פילוסופית, אלא גם פנינה ספרותית. החיבור נכתב בראשית התהוותם של שני הז'אנרים, הפילוסופי והספרותי, ולפני שחל הפיצול ביניהם. כי בניגוד לדיבה שהוציאו על אפלטון בדורות שלאחריו, הפילוסופיה שלו אינה עוסקת בעולם של אידאות מנותקות מן המציאות, והאהבה שהיא עיקרה (סוקרטס מעיד על עצמו ב"משתה" ש"איננו בקי בשום דבר אלא בענייני האהבה") איננה כלל בלתי ארוטית, כמשמעו הכוזב של הצירוף "אהבה אפלטונית". אפלטון איננו כותב "דברי חכמה" מופשטים, אלא מספר את סיפורם של אוהבי החכמה, שהוא גם סיפור אהבתם זה לזה, קנאתם ושנאתם, ויכוחיהם והתנצחותם, עקיצותיהם וצחוקם. הודות לסוקרטס, ראש וראשון לאוהבי החכמה, צצה ועולה משיחותיהם גם דמותה של אמת כללית ונצחית המורה דרך לאדם באשר הוא אדם; אך זאת מטבעה איננה נבנית ומתנסחת באופן ישיר ומופשט, אלא רק בדרך דיאלוגית ואירונית, מתוך דיבור חי שיש בו התחפשות והתחמקות, נסיגה והתקדמות, לוגוס ומיתוס. גם אם כללית היא האמת האפלטונית, שורשיה נטועים בתרבות האתונאית המיוחדת ומתוכה היא עולה ומצטחצחת - מתוך הדת היוונית,

המיתוס והאפוס, השירה והדרמה המצוטטים כאן לרוב; מתוך המנהגים והחוקים הנחשבים להורים מגדלים שאין לפגוע בהם; מתוך הפוליטיקה והאתלטיקה, האמנות והאמנות, ובכללה הארכיטקטורה, שלפיה נקבע למשל אופן הישיבה בבית המשתה.

אך גם אם משהו מרוח אהבת החכמה עוד יעלה משרידי קירותיו של בית אגתון, דומה שבחשבון כולל הנסיעה איננה כדאית. ולא מפני שארוע "המשתה" בעצם לא התרחש באותו בית כי אם במוחו של אפלטון המחבר; אלא מפני שעיקרו של האתר, שאליו אגיע אחרי הרבה טרדות והוצאות וטלטולים, יהיה בוודאי מגרש חניה, שעליו מתגודדים סיעות סיעות תיירים מזיעים בבגדים טיפשיים, שמצטופפים מול דוכני מזכרות הדומות לאחיותיהן בכל העולם, ושבמקום להזכיר משכיחות הן מן התייר באיזו יבשת הוא נמצא. דומה שהתיירות, זו שמחפשת בכל מקום את הייחודי והאותנטי, את כל המקומות כבר הפכה לדבר אחד. וגם אם בני המקום הם מצאצאי המשוחחים בבית המשתה, הרי עתה מחשבתם היחידה היא כיצד לרוקן אותך מכספך.

כדי להגיע למקום "המשתה" עדיף להישאר בבית ולסמוך על אמרתו של מייסד החסידות, ר' ישראל בעל שם טוב: "מקום שהמחשבה של אדם מגעת שם הוא כולו". בשבילי אין מקום קרוב יותר אל "המשתה" מאשר חדרי שבשכונת קרית משה בירושלים, שם מצוי החיבור הן במקור והן בתרגומו של אבי מורי ז"ל יוסף ג. ליבס, ובנוסף לו, בטווח-יד ובמקומות מוכרים ובטוחים, ימצא מכל-טוב: מילונים ודקדוקים, ספרות עזר וספרות אחרת, שאספתי לי במשך השנים לפי נטיית רוחי. ואם אין די בכל אלה, אפשר ללכת לספריה הלאומית, מהלך רבע שעה באויר המחכים של ירושלים, ולשאול את כל חפצי מן הספרניות דוברות העברית, שאצל אחת מהן יש לי אפילו פרוטקציה מיוחדת. ואולי אף יזדמן לי חבר למאכל ולמשקה ולשיחה על הארוס הסוקרטי.

הישראלים משוטטים בעולם יותר מכל עם אחר. דומה שהדבר מעיד יותר על חיוניותה של קללת הגלות מאשר על השתלבות אמתית בתרבות העולמית. לא בכדי ראו ראשי הציונות דווקא בהשתרשות במולדת תנאי מוקדם להשתלבות שכזאת. תיירות, לעתים, מרבה דווקא עצבנות וניכור. כך נודע כבר בימי קדם: הקיסר הפילוסוף מרקוס אורליוס, איש המאה השנייה, בספרו "אל עצמו" (ספר ד פסקה 3), מביע פליאה על הנופשים הפורשים להרים או לחוף הים, בשעה שהמקום היפה ביותר, החופשי והשלו, מצוי קרוב, בתוך הנפש. ואף מסוקרטס בעצמו נוכל ללמוד משהו בעניין זה: הפילוסוף מעולם לא יצא מאתונה, חוץ מאשר במסעות מלחמה כאשר שירת בצבאה של עירו.